

התאחדות הסטודנטים
והסטודנטיות בישראל

اتحاد الطلاب والطالبات في اسرائيل
NATIONAL UNION OF ISRAELI STUDENTS

הוועדה לעדכון מערכת ההשכלה הגבוהה בישראל דוח המלצות

תוכן עניינים

3	תקציר מנהלים
3	הקדמה
3	חברי וחברות הוועדה
3	עבודת הוועדה
4	שיפור הרלוונטיות של התואר הראשון בישראל
4	יעד א: שוויון הזדמנויות כיעד אסטרטגי של המערכת
5	יעד ב: מבנה התואר בישראל ואופן הקניית הידע באקדמיה של המאה ה-21
5	יעד ג: האקדמיה כבית גידול של אזרחות צעירה – חיזוק קשר אקדמיה-קהילה
7	הוועדה לעדכון מערכת ההשכלה הגבוהה בישראל
7	הקמת הוועדה
7	חברי וחברות הוועדה
8	חזון הוועדה
9	עבודת הוועדה
11	יעד א: שוויון הזדמנויות כיעד אסטרטגי מערכתי
11	רקע
11	המלצות
11	1. מכינות מדעיות מואצות מסובסדות
12	2. חממות "מבוא לאקדמיה"
13	3. עמידות שיטת המיון
14	4. תוכנית חומש להנגשת ההשכלה הגבוהה לפרופריה החברתית בישראל
16	יעד ב: מבנה התואר בישראל ואופן הקניית הידע באקדמיה של המאה ה-21
16	רקע
16	המלצות
16	5. למידה אקטיבית באקדמיה
18	6. תיעול שעות לימוד לטובת בחינת גישות הוראה חדשניות
19	7. "תואר במשרה מלאה"
21	יעד ג: האקדמיה כבית גידול של אזרחות צעירה – חיזוק קשר אקדמיה-קהילה
21	רקע
21	המלצות
21	8. מכרז יזמות קהילתית של סטודנטים בליווי מרצים ואנשי תעשייה
21	9. מחקר אימפקט והקמת צוות מקצועי לתכלול קשרי אקדמיה-קהילה

תקציר מנהלים

הקדמה

הוועדה לעדכון מערכת ההשכלה הגבוהה בישראל קמה ביוזמת התאחדות הסטודנטים והסטודנטיות בישראל, במטרה לקיים שיח מעמיק ומאתגר על אודות מטרות מערכת ההשכלה הגבוהה בטווח הבינוני והארוך ולגבש המלצות להצעתה קדימה.

התאחדות הסטודנטים והסטודנטיות בישראל הינה הגוף המייצג של 300 אלף סטודנטים וסטודנטיות ברחבי הארץ. כשחקנים "הצעירים" של המערכת אנו מרגישים כי זוהי אחריותנו וחובתנו לאתגר אותה ברעיונות חדשים, לעודד שאילת שאלות ולקיים דיון מעמיק לגבי מטרות מערכת ההשכלה הגבוהה בישראל והכיוון שאליו עליה לשאוף.

אנו פועלים בשיתוף פעולה ובשיח מלא הן עם המוסדות והן עם המועצה להשכלה גבוהה. עם זאת, אנו מודעים לעובדה שעל המערכת מוטל תמיד גם עול הניהול השוטף וההכרח לתת מענה לאין-ספור צרכים מידיים, ולכן הגענו לכדי הבנה שניסוח מטרות לטווח הארוך מחייב אותנו ליטול יוזמה לידינו, ולנהל הליך חשיבה מקביל ועצמאי.

לפיכך בחרנו ליזום הקמת ועדה ציבורית בלתי תלויה המורכבת מאנשי ונשות ציבור ואקדמיה, שהנם מומחים בתחומם ובעלי ראייה מערכתית רחבה. חברי וחברות הוועדה מביאים מגוון השקפות מוסדיות ודיסציפלינריות ומספקים בכך פריזמות שונות לבחינת אתגריה העכשוויים והעתידיים של המערכת. ההשתתפות בוועדה היא וולונטרית וחברי הוועדה מייצגים את דעתם האישית-מקצועית בלבד.

חברי וחברות הוועדה

פרופ' שלמה בידרמן, ד"ר יפעת ביטון, מר משה ויגדור, פרופ' גלית יובל, גב' דפני ליף, הרב רפי פורשטיין, ד"ר עדי קול, פרופ' אורי קירש, פרופ' ניר שביב, פרופ' דודי שוורץ, ד"ר מרי תותרי ומר גלעד ארדיטי.

ריכוז הוועדה וניהול תוכן

עדי משניות, עדי כהן ומעין חג'אג'.

עבודת הוועדה

הוועדה התכנסה לתקופה של ארבעה חודשים, בין ינואר למאי 2016.

חברי הוועדה הגדירו את מטרת התכנסותה המרכזית כ"**שיפור הרלוונטיות של התואר הראשון בישראל**".

מערכת ההשכלה הגבוהה בישראל מתאפיינת ביתרונות ובהישגים בולטים ומרשימים שאין ברצוננו להמעיט בערכם או להתעלם מהם; על כן חשוב להדגיש כי הרציונל העומד מאחורי בחירת מטרה זו הוא קיום תהליך של שיפור ורענון הקיים בצורה קונסטרוקטיבית וחובבית. הבחירה לבחון את הרלוונטיות של המערכת היא בחירה מורכבת, המגלמת בתוכה שאלות יסודיות, שעיקרן: באילו תחומים צריכה המערכת להתקרב אל הצרכים העולים מן השטח,

באילו נושאים עליה לשאוף למשוך את המציאות לכיוון תפיסותיה שלה, ובאיזה אופן ניתן לבצע את שתי התנועות המקבילות הללו?

לצורך הגשמת מטרה זו בחרה הוועדה שלושה יעדים שהוגדרו על ידה כאתגרים מרכזיים אשר מעכבים כיום את צמיחת מצוינות מערכת ההשכלה הגבוהה בישראל:

- א. **שוויון הזדמנויות כיעד אסטרטגי מערכתי**
- ב. **מבנה התואר הראשון ואופן הקניית הידע באקדמיה של המאה ה-21**
- ג. **האקדמיה כבית גידול של אזרחות צעירה – חיזוק קשר אקדמיה-קהילה**

להלן המלצות הוועדה לטיפול וטיוב כל אחד מהיעדים שנבחרו. ההמלצות מנוסחות מטעמי נוחיות בלשון זכר אך פונות לכל המינים והמגדרים.

שיפור הרלוונטיות של התואר הראשון בישראל

יעד א: שוויון הזדמנויות כיעד אסטרטגי של המערכת

- ❖ על מערכת ההשכלה הגבוהה להכיר במחויבותה לנקוט פעולות אקטיביות על מנת לבלום את התרחבותו של אי השוויון הגדל בחברה בישראל.
- ❖ לצד תוכניות הנגשה ייעודיות לאוכלוסיות עם ייצוג חסר באקדמיה שפועלות כבר כיום אולם בהצלחה חלקית, מוצע להרחיב את מנגנון שוויון ההזדמנויות ולעבות אותו.

המלצות הוועדה:

1. מכינות מדעיות מואצות מסובסדות: העמדת מכינות בתנאי פנימייה לתקופה מרוכזת של מספר חודשים אשר יספקו לסטודנט את כל צרכיו ויאפשרו מיקוד בהשלמת פערים הנדרשים לקבלה לחוג המבוקש והיכרות עם העולם האקדמי. החממות יתמקדו בהכנה ללימוד חוגים בעלי עדיפות מדעית או לאומית.
2. חממות "מבוא לאקדמיה": הקמת חממות "מבוא" לסטודנטים שהתקבלו ללימודים במוסד והנם מאזור שמוגדר כבעל נגישות נמוכה להשכלה גבוהה, סטודנטים ששפת אם אינה עברית או סטודנטים שבאים מרקע של שונות תרבותית. החממות יפעלו לקראת תחילת שנה א', במשך תקופת זמן מרוכזת (כל מוסד לפי ראות עיניו), ובמסגרתן ירכשו הסטודנטים כלים של אוריינות אקדמית ושל התמצאות במערכת ההשכלה הגבוהה ובשירותים העומדים לרשותם במוסד על מנת להקנות יתרון מוקדם, להקל על השתלבותם ולקדם את מצוינותם של סטודנטים אלו.
3. עמידות שיטת המיון: פיתוח שיטות מיון אלטרנטיביות לשיטת המיון הנהוגה כיום שיוכלו למדוד את פוטנציאל המועמד עם מינימום השפעה של משתנים מוטים. כל עוד הבחינה הממיינת יכולה להיות מוטית ומושפעת בקלות יחסית על ידי מכוני הכנה וסיוע סביבתיים (המושפעים בהכרח ממשאבי המועמד), יהיה קשה לפתור אי שוויון זה.
4. תוכנית חומש להנגשת ההשכלה הגבוהה לפריפריה החברתית בישראל: גיבוש תוכנית חומש לאומית ליצירת שוויון הזדמנויות עבור מועמדים מהפריפריה. הגדרת "הפריפריה החברתית" תתבסס על המדד החברתי-כלכלי של משרד החינוך, וכך תוכל להתייחס

גם לשכונות ספציפיות בערים גדולות וגם ליישובים מתאימים. המערכת תגבש תוכניות ייעודיות ארוכות טווח לאיתור סטודנטים ובוגרים מבתי הספר שייכללו בהגדרה זו.

יעד ב: מבנה התואר בישראל ואופן הקניית הידע באקדמיה של המאה ה-21

❖ מהפכת המידע שינתה כמעט לבלי הכר את האופן שבו אנו תופסים וצורכים ידע, וכך את המיומנויות המחשבתיות והכישורים הנדרשים מדור המשכילים של המאה ה-21. למרות זאת, אין האקדמיה עומדת בקצב החידושים הללו בכל הקשור להוראה או להכנת והכשרת הסטודנטים לקראת הכניסה לעולם המחקר או לעולם התעסוקה. על כן דרושה נחישות בקרב המוסדות והרגולטור לשקוד על פיתוח מודלים רלוונטיים וחדשים.

המלצות הוועדה:

5. למידה אקטיבית באקדמיה: פיתוח מערך קורסים שיאפשרו התנסות מעשית לאורך השנה בתחום הלימוד של הסטודנט, יפגישו בין תיאוריה לפרקטיקה ויקנו יכולות תיאורטיות ויישומיות לרבות התמודדות עם פתרון בעיות ועבודת צוות. המודל החדש יבוסס על "קורסים משלבי עשייה", מודל המוכיח את עצמו זה מספר שנים. יש לתמרץ הקמה של קורסים אלו ושילובם בכל הדיסציפלינות ולתגמל את המרצים ואת המוסדות על פיתוח קורסים מצליחים מסוג זה.
6. תיעול שעות לימוד לבחינת גישות הוראה חדשניות: קידום התנסות בהוראה חדשנית (למידה עצמית או קבוצתית, הערכות עמיתים, התנסויות וכו') על ידי תמרוץ ומתן חופש רגולטורי למרצים שיפתחו קורסים ניסיוניים במסגרת מכסת שעות שתוגדר מסך השעות לתואר. כל סטודנט יהיה רשאי לקחת עד X נק"ז מתוך התואר שלו של קורסים בעלי אופי של "למידה חדשנית". במקביל תערוך מל"ג מחקר ומעקב אחר הפיילוטם המתקיימים ברחבי הארץ על מנת לזקק מהם את השיטות המיטביות.
7. תואר במשרה מלאה: פתיחת תוכנית פיילוט במספר תארים במדעי החברה והרוח שתאפשר השלמת תואר בשישה סמסטרים רצופים לאורך שנתיים. התוכנית תספק מענה לסוגיית גילם המתקדם של סטודנטים בישראל, אשר משפיעה לרעה על פוטנציאל המחקר ומעכבת את שוק התעסוקה. כמו כן המסלול יקל על בעיית יוקר המחיה, אשר מסיטה סטודנטים מהקדשת זמן מלא ללמידה בשל הצורך לשלב שעות עבודה רבות לאורך כל שנות התואר.

יעד ג: האקדמיה כבית גידול של אזרחות צעירה – חיזוק קשר אקדמיה-קהילה

❖ בשנת 2012 הכריזה המועצה להשכלה גבוהה על מעורבות חברתית בתור "תפקידה השלישי של האקדמיה" בנוסף לתפקידים המסורתיים של הוראה ומחקר שאנו מכירים. למרות ההצהרות, במבחן הזמן מעורבות האקדמיה בקהילה נותרה מצומצמת והיא פועלת בשלושה אפיקים מרכזיים: התנדבות של פרטים במפעל המלגות, קורסים משלבי עשייה וחשיפת הקמפוס עבור הקהילה הלא-אקדמית. הוועדה קוראת לבחון

אפיקים נוספים שבהם המוסדות להשכלה גבוהה יכולים להגשים את תפקידם השלישי.

המלצות הוועדה:

8. פתיחת מכרז יזמות קהילתית של סטודנטים בליווי מרצים/אנשי תעשייה: על מנת להעמיק את יחסי הגומלין המפריים בין האקדמיה לבין הקהילה הסובבת אותה, וכן לאפשר צמיחה של יזמות שטח – מוצע לפתוח מכרז ל"המצאות חברתיות" במוסדות להשכלה גבוהה. ההמצאות יהיו יזמות סטודנטיאליות שמגובות בתוכנית עבודה ובליווי איש אקדמיה ו/או תעשייה מתאים לפרויקט. אלו יאפשרו נתינה לקהילה תוך כדי למידה של הסטודנטים, ואף יקדמו פיתוח רעיונות חדשניים ופורצי דרך בתחום.
9. מחקר אימפקט והקמת צוות מקצועי לתכלול קשרי אקדמיה-קהילה: על אף שמושקעים כמיליארד שקלים בשנה במפעלי המלגות השונים, לא נערך כל מחקר אימפקט מקיף של עשייה זו על מוטבי הפעילויות, על הסטודנטים ועל הקהילה. הוועדה ממליצה למל"ג ולות"ת לבצע מחקר מסוג זה בהקדם ולהקים צוות מקצועי אשר יבחן את תוצאותיו וימליץ בהתאם על דרכים לטיוב ההשקעה בעשייה הקהילתית של המוסדות להשכלה הגבוהה ושל הלומדים בהם.

הוועדה לעדכון מערכת ההשכלה הגבוהה בישראל

הקמת הוועדה

הוועדה הוקמה כיוזמה של התאחדות הסטודנטים והסטודנטיות בישראל, אשר שמה לה למטרה להפגיש, לצורך חשיבה משותפת ומשמעותית, קבוצת אנשי ונשות אקדמיה וציבור מובילים בתחומם אשר מחויבים לקידום ההשכלה הגבוהה בישראל. חברי הוועדה מגיעים מכל סוגי המוסדות האקדמיים (אוניברסיטאות מחקר, מכללות מתוקצבות, מכללות פרטיות ומכללות ההוראה) ומביאים כל אחד ואחת תפיסות אישיות ומקצועיות מגוונות.

הוועדה התכנסה לתקופה של כארבעה חודשים בין ינואר למאי 2016, לצורך גיבוש המלצות במספר תחומי מפתח אותם הגדירה כמהותיים לשימור מצוינות המערכת מחד, ולהמשך שכלולה וצמיחתה לאור האתגרים הרבים שבפניהם היא ניצבת כיום מאידך.

חברי וחברות הוועדה

פרופ' שלמה בידרמן – פרופסור לפילוסופיה, נשיא המכללה האקדמית תל-אביב-יפו. פרופ' בידרמן מתמחה בפילוסופיה השוואתית ובפילוסופיה הודית. בעבר מילא שורה של תפקידים בכירים באוניברסיטת תל אביב, בהם ראש החוג לפילוסופיה, ייסד את ביה"ס לפילוסופיה ועמד בראשו, שימש ראש בית הספר למדעי התרבות ע"ש פורטר ודיקאן הפקולטה למדעי הרוח.

ד"ר יפעת ביטון – חוקרת ומרצה בכירה בבית הספר למשפטים ע"ש שטריקס שבמכללה למינהל ובוגרת האוניברסיטה העברית ואוניברסיטת ייל. פובליציסטית ופעילה חברתית אשר הייתה חברה בוועדות ציבוריות שונות וזכתה על פעילותה הציבורית בפרסי הוקרה חברתיים. ד"ר ביטון היא מחלוצות פיתוח המחקר בתחום תפקידם החברתי של דיני הנזיקין בקידום שוויון. ייסדה וניהלה שורה של ארגוני חברה אזרחית העוסקים בקידום שוויון, ובראשם "מרכז תמורה – המרכז המשפטי לקידום שוויון" שבראשו היא עומדת זה כעשור.

מר משה ויגדור – מנכ"ל קרן מנדל-ישראל. בעבר שימש בשורה של תפקידי ניהול בכירים, בהם מנכ"ל המועצה להשכלה גבוהה והוועדה לתכנון ולתקצוב, מנכ"ל הסוכנות היהודית וסגן נשיא ומנכ"ל האוניברסיטה העברית.

פרופ' גלית יובל – פרופסור למדעי המוח. פרופ' יובל הנה מרצה וחוקרת בבית הספר למדעי הפסיכולוגיה ובבית הספר סגול למדעי המוח באוניברסיטת תל אביב. מתמחה בחקר המנגנונים הקוגניטיביים והמוחיים לזיהוי אנשים.

גב' דפני ליפ – פעילה חברתית ישראלית. מיוזמי ומנהיגי "מחאת האוהלים". ב-2015 יזמה יחד עם המוזיקאית יעל דקלבאום את הפרויקט "הדרך הביתה", פרויקט חברתי-מוזיקלי-תיעודי שנדד ברחבי ישראל במשך 45 ימים. מובילת "תואר בתואר" – פרויקט שיתוף ציבור של הסטודנטים בישראל.

הרב רפי פוירשטיין – נשיא "מרכז פוירשטיין לקידום כושר הלמידה". יום ומוביל את פרויקט האבחון הדינמי כתחליף לבחינה הפסיכומטרית ככלי מיון למחלקות יוקרתיות באוניברסיטה העברית ובאוניברסיטת בר אילן, עבור אוכלוסיות מהפריפריה ועם שונות תרבותיות בישראל,

ועוסק רבות בצמצום פערים חינוכיים באמצעות הקניית מיומנויות למידה וחשיבה. הרב פוירשטיין משמש יו"ר (עמית) ארגון רבני צהר ורב קהילה.

ד"ר עדי קול – דיקנית הסטודנטים במרכז הבינתחומי הרצליה. בעלת תואר דוקטור במשפטים מאוניברסיטת קולומביה בניו יורק. ד"ר קול יזמה, הקימה וניהלה את התוכנית "אוניברסיטה בעם" הפועלת כיום בארבע אוניברסיטאות בישראל. בעבר שימשה כחברת כנסת מטעם מפלגת "יש עתיד".

פרופ' אורי קירש – פרופסור אמריטוס להנדסה אזרחית בטכניון. בשנים האחרונות – עמית מחקר בכיר במוסד נאמן בטכניון, עוסק במדיניות ההשכלה הגבוהה בארץ ובעולם. בעבר כיהן בתפקידים בכירים בתחום ההשכלה הגבוהה, בהם משנה בכיר לנשיא הטכניון, סגן יו"ר הוועדה לתכנון ולתקצוב (ות"ת) וחבר המועצה להשכלה גבוהה (מל"ג).

פרופ' ניר שביב – ראש מכון רקח לפיזיקה באוניברסיטה העברית בירושלים וחבר במכון למחקר מתקדם בפרינסטון שבניו ג'רזי. שימש יו"ר המועצה המתאמת של ארגוני הסגל באוניברסיטאות. פרופסור שביב חוקר את תחומי האסטרופיזיקה ושינוי האקלים.

פרופ' דודי שוורץ – רקטור הקריה האקדמית אונו ונשיא ועד המוסדות להשכלה גבוהה הלא מתוקצבים (ול"מ). מתמחה בתחומי סדר הדין האזרחי והביטוח. בעבר שימש דיקן הפקולטה למשפטים ויועץ לנשיא ולרקטור באוניברסיטת בר אילן. פרופסור שוורץ כיהן גם בתפקידים ציבוריים שונים ובכללם חבר הוועדה המייעצת לסדר דין אזרחי, חבר מועצת השמאים ושופט בבית הדין לחוזים אחידים מטעם שר המשפטים.

ד"ר מרי תותרי – מנהלת שותפה של היחידה לעשייה אזרחית במכללת אורנים. בעלת דוקטורט במדע המדינה מאוניברסיטת חיפה. מתמחה במיעוט הפלסטיני בישראל, זהות אתנית, משטרים פוליטיים, תקשורת בעולם הערבי ונשים ומגדר. מרצה מן החוץ באוניברסיטת חיפה.

מר גלעד ארדיטי – יו"ר התאחדות הסטודנטים והסטודנטיות בישראל. בעל תואר שני במדיניות ציבורית מאוניברסיטת תל אביב ותואר ראשון בפסיכולוגיה וכלכלה מאוניברסיטת תל אביב. שימש ראש המחלקה האקדמית, מחלקת מינהל ורווחה ויו"ר אגודת הסטודנטים באוניברסיטת תל אביב.

חזון הוועדה

חברי "הוועדה לעדכון מערכת ההשכלה הגבוהה" מוצאים לנכון לפתוח את דוח ההמלצות בכתיבת כמה מילים על תפיסת העולם שעומדת בבסיסן.

אנו רואים במערכת ההשכלה הגבוהה תחנת חיים מהותית לאדם החושב. תחנה שבה האדם יכול להתפתח ברמה האישית ולרכוש ידע וכלים שיממש לאחר מכן במעשיו בחברה. אנו רואים במערכת ההשכלה הגבוהה כאחראית על ייצור, שימור ידע, התחדשותו של ידע והעברתו.

אנו מאמינים שהשכלה גבוהה היא זכות בסיסית שיש לאפשר לכל אדם שלבו חפץ בכך. הסקרנות, המצוינות, החדשנות של האדם – אסור שתתפספס בשל חסך קודם. תפקידה של מערכת ההשכלה הגבוהה היא להוות מנגנון של מוביליות חברתית חוצה פערים חברתיים.

אנו סבורים כי בהיותה נס לחשיבה ביקורתית, על מערכת ההשכלה הגבוהה להוות מופת ודוגמה לגוף אשר מקיים תהליך טיוב מתמיד, ונכון להתמודד עם האתגרים העומדים לפתחו בכל עת.

הוועדה מוצאת בשאיפה להגשמת ערכים אלו תוך מחויבות לבחינה עצמית מתמדת, את המפתח להמשך צמיחתה ושגשוגה של האקדמיה ולשימור הרלוונטיות שלה בעולמנו המשתנה. אנו מגישים את המלצותינו בתקווה שאלו יפגשו רעיונות נוספים וכוחות של שותפים רבים לדרך על מנת לייצר תהליך מבורך של שכלול והתחדשות במערכת ההשכלה הגבוהה בארץ, מתוך אמונה כי חשיבה מאומצת ומשותפת על צעדיה היא מהותית לצמיחתה ולמצוינותה.

עבודת הוועדה

הוועדה התכנסה ב-18 בינואר 2016 לתקופה של כארבעה חודשים, שבמהלכם התכנסה שבע פעמים. הוחלט כי יש להתמקד במספר מצומצם של נושאי ליבה אשר לגביהם יהיה ניתן להציע המלצות מאתגרות אך ישימות.

מכיוון שעולם ההשכלה הגבוהה הוא רחב, מגוון ומורכב ולא ניתן היה להתייחס בפרק הזמן הנתון לשלל הרבדים המרכיבים אותו, הוחלט כבר בשלב הראשון של דיוני הוועדה כי עיקרו של עיסוקה ייסוב סביב סוגיית התואר הראשון, שהוא למעשה היחידה הבסיסית שעליה מושתתת המערכת.

לאחר הדיון הראשוני במטרות המערכת, שתמציתן מובעת בחזון שהוצג לעיל, הוחלט כי המלצות הדוח יתמקדו בשיפור הרלוונטיות של התואר הראשון בישראל.

בבחינת הרציונל המארגן של הנושא, חשוב להדגיש את בחירת המילים שנעשתה. ראשית כל מדובר בתהליך של שיפור. מערכת ההשכלה הגבוהה בישראל מתאפיינת ביתרונות ובהישגים בולטים ומרשימים שאין ברצונה של הוועדה להמעיט בערכם או להתעלם מהם; על כן הרציונל שעמד מאחורי בחירת מטרה זו הוא קיום תהליך של שיפור ורענון המצב הקיים בצורה קונסטרוקטיבית וחיובית. הבחירה לבחון את הרלוונטיות של המערכת היא מורכבת ומגלמת בתוכה שאלות יסודיות, שעיקרן: באילו תחומים צריכה המערכת להתקרב אל הצרכים העולים מן השטח, באילו נושאים עליה לשאוף למשוך את המציאות לכיוון תפיסותיה שלה ובאיזה אופן ניתן לבצע את שתי התנועות המקבילות הללו.

לצורך הגשמת מטרה זו בחרה הוועדה שלושה יעדים שהוגדרו על ידה כאתגרים מרכזיים אשר מעכבים כיום את צמיחת מצוינות מערכת ההשכלה הגבוהה בישראל:

- א. **שוויון הזדמנויות כיעד אסטרטגי מערכתי**
- ב. **מבנה התואר הראשון ואופן הקניית הידע באקדמיה של המאה ה-21**
- ג. **האקדמיה כבית גידול של אזרחות צעירה – חיזוק קשר אקדמיה-קהילה**

לצורך גיבוש ההמלצות הוצגו בפני הוועדה לפני כל מפגש סקירות רקע נושאיות שגובשו על ידי מחלקת המחקר של התאחדות הסטודנטים והסטודנטיות, וכן הופיעו בפניה מומחים בנושאים השונים שעלו לדיון. בסוף כל מפגש הניחו חברי הוועדה את קווי היסוד של ההמלצות, אשר

עברו לאחר מכן סבב הערות ותיקונים עד להסכמה על הנוסח הסופי. בהזדמנות זו הוועדה מבקשת להודות לפרופ' סיגל אלון, פרופ' עמי וולנסקי ופרופ' דפנה גולן, אשר השקיעו מזמנם, מניסיונם וממומחיותם כדי לתרום להצלחת פעילות הוועדה.

ההמלצות המובאות כאן מאירות חלקים במערכת ההשכלה הגבוהה אשר הוועדה סברה כי דרושה להם התייחסות מיוחדת, או אשר שיפורם יכול להוות את הצעד הראשון לעבר הגשמת המטרות ארוכות הטווח. הוועדה מקווה ומצפה כי המלצות אלו יתווספו למהלך חשיבה כולל ומקיף יותר של התוויית דרך משותפת על ידי הרגולטור, המוסדות להשכלה גבוהה וכל שאר הנוגעים בדבר.

יעד א: שוויון הזדמנויות כיעד אסטרטגי מערכתי

רקע

במסגרת מערכת ההשכלה הגבוהה נעשים כיום מאמצים להבטיח שוויון הזדמנויות, להגדיל שיעורי אוכלוסיות בעלות ייצוג חסר, לייצר שינוי מערכתי אפקטיבי ולהתקדם לעבר השגת שוויון הזדמנויות משמעותי באקדמיה.ⁱ עם זאת, בולטים הקושי והמורכבות הגדולים בהשגת יעדים אלה, נוכח ההצלחה המועטה ביישום הכלים הקיימים, הנתונים המצביעים על תהליכים של העמקת והתרחבות הפערים החברתיים, והמציאות שבה כ-50% מכל שנתון בגילאי מועמדים – רובם מקבוצות אוכלוסייה מוחלשות – אינם יכולים לזכות בהשכלה אקדמית.

לאור מציאות זו, הוועדה קוראת למערכת ההשכלה הגבוהה לפעול ביתר שאת ולאמץ עמדת מנהיגות במאמץ ליצירת שוויון הזדמנויות בחברה הישראלית. על מערכת ההשכלה הגבוהה בישראל לשאול את עצמה מה תפקידה במדינה שמתרחש בה תהליך התרחבות והעמקה של פערים חברתיים וכלכליים. עליה להכיר בכך שבמצב העניינים הקיים האוכלוסיות המשתייכות לזרם המרכזי של החברה נהנות ממנגנוני הצמיחה, בעוד שהאוכלוסיות העומדות בשוליה אינן נשכרות ממנה או אף ניזוקות. מערכת ההשכלה הגבוהה חייבת ליזום שינוי ולא להשלים עם שימורו של אי השוויון החברתי.ⁱⁱ

הוועדה בטוחה ביכולתה של מערכת ההשכלה הגבוהה להוות גורם משמעותי בבלימת מגמת העמקת אי השוויון בחברה הישראלית, וממליצה לה לנקוט שורה של צעדים הוליסטיים לחיזוק המנגנונים הקיימים ליצירת שוויון הזדמנויות וגיוון הולם במערכת ההשכלה הגבוהה, ולשאוף באופן אקטיבי ובלתי מתפשר להוות מנגנון שמאפשר "צמיחה מכלילה", המגיעה לכלל פלחי האוכלוסייה הישראלית על שלל גווניה.

המלצות

1. מכינות מדעיות מואצות מסובסדות

האתגר

על פי נתוני משרד החינוך, כ-52% משנתון הגיל זכאים לתעודת בגרות מדי שנה.ⁱⁱⁱ אולם, גם בקרב זכאי הבגרות קיימים פערים משמעותיים בין נתוני הכניסה של הצעירים שגדלו ביישובים מאשכולות נמוכים ביחס לצעירים שגדלו ביישובים מאשכולות גבוהים. פערים אלו, אשר נוצרים כבר במערכת החינוך המוקדמת, מנתבים לא פעם אוכלוסיות מוחלשות לתחומי לימוד מצומצמים, שבמקרים רבים אין בסיומם הבטחה למוביליות חברתית גבוהה.^{iv} הפערים הלימודיים הנצברים, כגון כישורי אנגלית, מתמטיקה וכתובה, משפיעים לרעה לרוב גם אחרי הכניסה לאקדמיה ומקשים על הישגי אותם סטודנטים, בניגוד למתבקש מעקרון ההזדמנות השווה. הכניסה למקצועות המדעיים בפרט מאופיינת בחסמים רבים עבור חלקים נרחבים מהאוכלוסייה, שבהינתן הכוונה צמודה ומאומצת יותר יכלו בוודאי לממש את הפוטנציאל הטמון בהם.

המלצה

הקמת מערך של "מכינות מדעיות" עבור תחומי לימוד בעלי חשיבות מדעית ו/או לאומית, שאליהן יתקבלו מועמדים אשר אינם עומדים בדרישות הסף אך יש להם פוטנציאל להצלחה.

- ❖ קבלת המועמדים תיעשה על פי בחינת הישגי הבגרות ועל פי רמת ההישגים של המועמד ביחס להישגי האשכול החברתי שממנו הוא מגיע. נוסף לכך, ניתן לקיים ראיונות אישיים למועמדים על מנת לקלוט את מי שלא בהכרח עומדים בתנאי הקבלה הראשוניים אך מציגים פוטנציאל ומוטיבציה גבוהים.
- ❖ המועמדים יגיעו למכינה לתקופה מרוכזת וקצרה (חודשים בודדים) בתנאי פנימייה, ובסיומה יהיו מסוגלים להתחיל מיד את לימודיהם בלי קשר לציוני הבגרות שלהם במקצועות הנדרשים.
- ❖ המכינות יסובסדו באופן ניכר וייתנו מענה לכלל צורכי הסטודנט בקמפוס ומחוצה לו, כדי לאפשר התמקדות מלאה בלימודים.
- ❖ המכינות המדעיות יהוו גם פלטפורמה להיכרות ולהתנסות בחוויה האקדמית, בדומה למודל המכינות הייעודיות שהוצע בדוח אריאב במסגרת רפורמת המכינות (2010).^v
- ❖ המכינות המדעיות יהיו חלק אינטגרלי מקמפוסים קיימים ולהשתלב במארגם החברתי והניהולי.

2. **חממות "מבוא לאקדמיה"**

האתגר

עבור מועמדים שהנם דור ראשון להשכלה גבוהה, וכן עבור אוכלוסיות עם ייצוג חסר באקדמיה בכלל, המפגש הראשון עם המוסדות להשכלה גבוהה ואופי הלימודים עלול להיות כרוך בקשיי הסתגלות משמעותיים בשל הפערים שהוזכרו לעיל.^{vi} הדבר עלול כמובן לפגוע בקצב ההתקדמות של סטודנטים אלו ביחס לכלל הסטודנטים בשנתון. הוועדה סבורה כי ניתן להתמודד עם קושי זה על ידי ליווי הסטודנט כבר בכניסתו לאקדמיה ועל ידי סיפוק סל כלים שימושי שיאפשר לו פריחה והצטיינות בתוך המסגרת האקדמית.

המלצה

כיום מתקיימים מודלים שמנסים לתת מענה לבעיה, במיוחד עבור סטודנטים ערבים, דוגמת "צעד לפני כולם" באוניברסיטת חיפה.^{vii} אולם הוועדה מוצאת לנכון להרחיב את קהלי היעד וכן ליצור מערך הכנה מעמיק יותר שייתן כלי לימוד ממשיים עבור השתלבות מוצלחת בלימודים אקדמיים.

הקמת חממות "מבוא לאקדמיה" כחלק מתוכנית הלימודים של שנה א' עבור מועמדים שהתקבלו ללימודים במוסד והנם מאזור שמוגדר כבעל נגישות נמוכה להשכלה גבוהה, סטודנטים ששפת אמם אינה עברית או סטודנטים שבאים מרקע של שונות תרבותית.

- ❖ החממה היא למעשה סדנה אינטנסיבית שתיערך לקראת תחילת שנה א', לפרק זמן קצר ומרוכז (כל מוסד לפי ראות עיניו).
- ❖ במסגרת החממה ירכשו הסטודנטים כלים של אוריינות אקדמית על שלל גווניה (קריאה וכתיבה, מיומנויות חיפוש ועוד), מיומנויות למידה וחשיבה המחויבות בלמידה אקדמית, וכן סל התמצאות מערכתית (סדר בעלי תפקידים, למי אפשר לפנות, שירותים שונים שניתן ליהנות מהם במהלך התואר).
- ❖ החממות יחולקו לפי תחומי לימוד וכך יאפשרו גם היכרות מוקדמת של סטודנטים אלו עם אלו, למען קליטה חברתית נוחה יותר.
- ❖ לכל חממה ימונה רכז שיוכל להוות כתובת עבור הסטודנטים גם לאחר הסדנה, במהלך הלימודים עצמם, במטרה ללוות את השתלבותם בטווח הארוך.

3. עמידות שיטת המיון

האתגר

במרוצת השנים נהפכה בחינת המיון הפסיכומטרית לתנאי קבלה בסיסי לאקדמיה, בקרב אוניברסיטאות ומכללות גם יחד. כתוצאה מכך נוצרה תעשיית מכוני הכנה משגשגת, כאשר על פי סקר הסטודנט משנת 2013 רוב מוחלט (86%) של הסטודנטים השתתפו לפחות פעם אחת בקורס הכנה בתשלום לקראת הבחינה הפסיכומטרית. ממוצע ההוצאות הקשורות לבחינה הפסיכומטרית לסטודנט עומד על 5,500 שקל. נוסף לעלויות הכבדות, משך הלמידה לבחינה, במיוחד במסגרת קורס, דורש עד כארבעה חודשי הכנה. יתרה מזאת, כיוון שרק 16.7% ניגשים לבחינת פסיכומטרי בגילאי התיכון, דהיינו, לפני השירות הצבאי, פעמים רבות נוצר מצב שבו מועמדים נאלצים לדחות את לימודיהם בשנת לימודים מלאה כיוון שהשתחררו בסמוך מידי למועד ההרשמה למוסדות.

מבדיקת אחוזי ההצלחה בבחינה ביחס לזהות הנבחן מתגלה פער לרעת אוכלוסיות מוחלשות בחברה, ואף פער מגדרי משמעותי בתוצאות. לדוגמה, מועמדים ממוצא אתיופי מקבלים בממוצע ציון נמוך ב-100 נקודות ממוצע ציוני האוכלוסייה הכללית.^{viii} אולם עד היום לא דוגל אף מוסד בשיטת מיון מרכזית אחרת.

המלצה

הוועדה קוראת למועצה להשכלה גבוהה, למשרד החינוך ולאקדמיה הישראלית לצאת לחקר מעמיק ונחוש, במטרה **לפתח שיטות מיון אלטרנטיביות** נוספות לשיטת המיון הנהוגה כיום, שימדדו את פוטנציאל המועמד עם השפעה מינימאלית של משתנים מוטים. כל עוד הבחינה הממיינת בעלת רגישות גבוהה למשאבי המועמד האישיים ו/או הסביבתיים (כמו למשל יכולתו לרכוש את שירותי מכוני ההכנה לבחינה הפסיכומטרית או הגעתו מהפריפריה הסוציו-אקונומית של ישראל), לא ניתן יהיה לפתור את אי השוויון בין הנבחנים השונים. למערכת ההשכלה הגבוהה נחוץ מנגנון מיון המכיר בפוטנציאל הצמחה יחסי, ולא רק כזה המתמקד בהישגים הנמדדים על סקאלה כלל ארצית.

4. תוכנית חומש להנגשת ההשכלה הגבוהה לפריפריה החברתית בישראל

האתגר

ב-2010, כאשר גובשה התוכנית הרב שנתית הראשונה, הוגדר אחד משני יעדיה המרכזיים כ"הנגשת ההשכלה הגבוהה לחרדים ולמיעוטים" – שתי אוכלוסיות אשר סובלות מתת ייצוג חמור ביחס לאחוזם באוכלוסייה הכללית. ההחלטה נעשתה הן מתוך הצורך הלאומי לקדם את שילובן בחברה, והן מתוך ההבנה כי שוויון הזדמנויות כזה לא יושג ללא מעורבות אקטיבית של המוסדות והרגולטור בנושא, על ידי מתן מעטפת ותיקון העיוותים המקשים על אוכלוסיות אלו בדרכן האקדמית בשל פערים לימודיים ותרבותיים. לקראת החומש הבא התחייבה מל"ג כי תבנה תוכנית שילוב דומה גם עבור יוצאי אתיופיה, הסובלים גם הם מתת ייצוג באקדמיה ומאחוזי נשירה גבוהים.

כעת סבורה הוועדה כי הגיעה השעה שמערכת ההשכלה הגבוהה תגבש תוכנית חומש לשילובם באקדמיה של מועמדים מהפריפריה החברתית למען איזון הייצוג של היישובים והפלחים השונים בחברה הישראלית.

בישראל ישנו מתאם גבוה בין פערים כלכליים-חברתיים ובין הצלחה בבחינות הבגרות, אשר מהוות את הצעד הראשון בדרך לאפשרות להגיע למערכת ההשכלה הגבוהה ולהשיג ניידות מעמדית בכלל. בדוח "מצב המדינה" של מרכז טאוב נבדק ונמצא קשר ברור בין מדד הטיפוח של משרד החינוך לבין אחוזי הזכאות לבגרות.^{ix} מדד הטיפוח בודק את הרמה הכלכלית-חברתית של כל בית ספר (יסודי ועל-יסודי), על בסיס (א) השכלת ההורה המשכיל ביותר (ב) ההכנסה לנפש במשפחה (ג) פריפריאליות בית הספר (ד) שילוב של הגירה וארץ מצוקה. על פי נתונים אלו ניתן לקבוע כי כיום צעירים אשר מתחנכים בבתי ספר שמדורגים נמוך במדד החברתי-כלכלי זוכים בהכרח לנגישות פחותה להשכלה גבוהה כיוון שאחוזי הזכאות לבגרות בבתי הספר שלהם נמוכים יחסית.

ממצאים אלו מתייחסים כמובן בעיקר לסיכויי הזכאות לתעודת בגרות, ומהווים רק אינדיקציה אחת על אודות הפערים שמהם סובלים יוצאי הפריפריה החברתית בכניסה למוסדות לשכלה גבוהה. מחקר ומעקב מעמיקים לאורך זמן שיכללו בדיקה של הפיזור בין המוסדות, קבלה לחוגים סלקטיביים, מדדי נשירה והשמת בוגרים יוכלו לספק תמונה ברורה של צרכים ואף של פתרונות אפשריים, אך אלו טרם בוצעו לגבי הפריפריה החברתית בישראל.

המלצה

הוועדה ממליצה לפתוח לאלתר במחקר השוואתי שיוכל לספק תמונה עדכנית ומדויקת של מידת תת-הייצוג של יוצאי הפריפריה החברתית במערכת ההשכלה הגבוהה כיום, מיפוי צורכיהם הספציפיים ומנגנונים אפשריים למתן מענה לצרכים אלו.

הוועדה ממליצה כי בד בבד לגבש לקראת החומש הקרוב **תוכנית לאומית להנגשת ההשכלה הגבוהה לפריפריה החברתית בישראל**. התוכנית תתבסס על מדד הטיפוח של משרד החינוך בדגש על נתוני תעודת הבגרות. פרטי התוכנית יקבעו כמובן בהתאם למחקר ומיפוי צורכי האוכלוסייה אך עשויה לכלול ייעוץ והכוונה לקראת לימודים אקדמיים, ליווי אקדמי וחברתי, תוכניות למניעת נשירה, סיוע בהשמה או בהמשך לתארים מתקדמים ועוד. הוועדה מאמינה כי תוכנית הנגשה מערכתית שתספק ותעניק למוסדות הלימוד כלים ועידוד נכון להעמדת בוגרים מהפריפריה החברתית תוכל לתת מענה אמיתי למי שכיום נמנעת ממנו הזדמנות שווה להשכלה גבוהה.

יעד ב: מבנה התואר בישראל ואופן הקניית הידע באקדמיה של המאה

ה-21

רקע

מהפכת המידע הביאה לשני שינויים אדירים בתחום ההשכלה הגבוהה. ראשית, היווצרות מגוון עצום של עבודות חדשות שהידע והמיומנויות המחשביות הנדרשים בהן גבוהים העלו עד מאוד את הביקוש לרכישת השכלה על-תיכונית בכלל ואקדמית בפרט.^x שנית, חל שינוי בדרכי יצירת ידע, העברת ידע ולמידת ידע חדש.^{xi} הנגישות של המרחב האינטרנטי והקלות שבה ניתן לייצר יידע, לדון בו ואף לממש רעיונות יצירתיים באופן ישיר ובלתי אמצעי הפקיעו את מונופול העברת הידע, שהיה בעבר נחלתם הבלעדית כמעט של המוסדות האקדמיים, ופיזרו וביזרו אותו ברשת. מידע חדש מופץ מדי יום באתרים שונים ומועבר במגוון שיטות ואמצעים המתגרים את מודל הכיתה המסורתית.^{xii}

שינויים אלו מחייבים את הפרט לפעול באופן מתמיד להרחבת דעתו באופן אשר יהלום את הכישורים והמיומנויות הנדרשים ממנו בעולם דינמי המתעצב ומתפתח חדשות לבקרים. כישורים אלו הם קריטיים להמשך צמיחה של מדע ומחקר איכותיים וכן להמשך של התפתחות שוק תעסוקה משגשג ובר תחרות בזירה הגלובלית.

על מערכת ההשכלה הגבוהה מוטלת החובה להביט בשינויים אלו נכוחה ולאתגר את דרכי הקניית הידע המסורתיות בה, ובמיוחד את האופן שבו היא מעוררת סקרנות וחשיבה ביקורתית ומקורית. כיוון שהקניית ידע גרידא אינה מרחיבה עוד את דעתו של האדם באופן מספק ורלוונטי כבעבר, מאחריותה של האקדמיה לחפש אחר מבנים פדגוגיים חדשים שיספקו מענה הולם לצורך להקנות כלים ומיומנויות חדשים כגון יכולת למידה עצמית דינמית, עיבוד מידע ממקורות מרובים, יכולות עבודה שיתופיות ועוד.

המלצות

5. למידה אקטיבית באקדמיה

האתגר

האקדמיה משמרת את אותן שיטות הוראה שמתקיימות בה כמעט מראשיתה, וזאת בניגוד מוחלט לשינויים הדרסטיים שהתרחשו כמעט בכל תחומי החיים בעשורים האחרונים הן מבחינה טכנולוגית והן מבחינה תפיסתית.^{xiii} הפער ההולך וגדל בין דרכי החשיבה שבבסיס מודל הכיתה המסורתית לבין דרכי החשיבה של האדם המילניאלי (דור ה'Y) שוחק ככל שעובר הזמן את האפקטיביות של מודל לימוד זה. אם ברצונה של המערכת להמשיך ולהוות גורם שמקדם סקרנות ותאווה חקר בקרב הסטודנטים, עליה לאמץ שיטות למידה אשר מערבות את הסטודנט בתהליך ההוראה והלמידה כמשתתף פעיל, ומעניקות לו את המפתחות לסקרנות ויכולות למידה וחקר עצמיים.

ההיצמדות לשיטות ההוראה המסורתיות מעצימה גם את הנתק בין התכנים, הכלים והמיומנויות הנלמדים במהלך התואר לבין אלו הנדרשים על ידי שוק התעסוקה בסיום הלימודים ויוצרים קושי מהותי להשתלב בו בסיומם. כיום, התנסויות מעשיות מהוות חלק מתהליך הלמידה בעיקר כאשר מדובר בהכשרה פרופסיונלית נדרשת (כגון משפטים, מקצועות הבריאות, מקצועות המדעים וההוראה). למרבית הסטודנטים אין הזדמנות למפגש בלתי אמצעי שיגשר בין הלימודים התיאורטיים ובין הנעשה בשטח. מפגש זה יכול להוות קרקע פורה לצמיחה של מיומנויות חקר, למידה ופיתוח עצמיים אצל סטודנט, ועשוי לשרת לא רק את עתידה של האקדמיה והמחקר אלא גם את התפתחות המשק הישראלי כולו.

המלצה

שילוב של **קורסי למידה אקטיבית** במערך המתודי הקבוע של האקדמיה. קורס למידה אקטיבית יאפשר לסטודנט לא רק ללמוד על תחום לימודי, אלא גם להתנסות בו בסביבה מבוקרת, ועקב כך להעמיק את הבנתו בתחומו. מודל הקורס יתבסס על המודל הקיים של קורסים משלבי עשייה, אשר זוכה להצלחה רבה בקרב סטודנטים, ונמצא כמודל למידה משמעותי ובעל השפעה חיובית על תרומת הסטודנט לחברה לאורך זמן. תהליכים אלו יש בכוחם להעשיר את חווייתו הלימודית והאקדמית של הסטודנט, לחדד את מקצוענותו בתחום לימודי, להעצים את מידת הסולידריות החברתית שלו וכן לשפר את סיכויו להשתלב ביתר קלות בשוק התעסוקה תודות לניסיונו המעשי.

מודל הלמידה האקטיבית ילווה במחקר מקביל שיבוצע על ידי מערכת ההשכלה הגבוהה, אשר תהא אמונה על פיתוח והשרשה של שיטות הוראה חדשות וחדשניות שישולבו בזרם ההוראה המרכזי באקדמיה.

קורס למידה אקטיבית יכלול:

- ❖ כיתות לימוד קטנות יחסית (20-30 סטודנטים) עם תקצוב ייעודי לצורך הפעלתן.
- ❖ פרויקט סמסטריאלי/שנתי של עבודה מעשית בעלת זיקה לתחום הלימוד של הסטודנט שיכולה להתבצע במסגרת עמותות, חברות רלוונטיות, הקהילה ועוד. עבודה זו תיחשב גם כהתמחות מבוססת שטח.
- ❖ ההתנסות המעשית בקורסים אלו תהווה חלק אינטגרלי מתוך קורס שהינו חלק מתוכנית הלימודים של אותה דיסציפלינה. הקורס יתקיים בהנחיית מרצה מן החוג ויכלול את כל החומרים התיאורטיים הרלוונטיים לשיעור, נוסף על מתן הכלים להתמודדות עם המציאות בשטח.
- ❖ הלמידה המשולבת מאפשרת לסטודנטים לרכוש כלים וידע רלוונטיים הן למחקרים עתידיים באקדמיה והן לפן התעסוקתי של תחום לימודיהם.
- ❖ מרצים אשר יפתחו וילוו קורסים של למידה אקטיבית יתומצו על כך באופן ישיר או בצורה עקיפה כמו הכללת עשייה זו בשיקולים לקידום המרצה או הכרה כחלק מחובת ההוראה.

❖ ניתן לכלול אפשרות שמאסטרנטים/דוקטורנטים ילוו את עשיית הכיתה במחקר (תלוי אישור הסטודנטים).

6. תיעול שעות לימוד לטובת בחינת גישות הוראה חדשניות

האתגר

על פניו החופש האקדמי מאפשר למרצים לבנות ולנהל את הקורסים שהם מעבירים ולהטיל משימות להערכת הישגי הסטודנטים כרצונם, אולם בפועל אנו נוכחים כי ככלל אין כיום באקדמיה חתירה פעילה למציאת שיטות הערכה ולמידה שונות במהותן משיטות ההערכה המקובלות (קרי: בחינות ועבודות עיוניות).

יתר על כן, לא זו בלבד שמרצים אינם מונחים ומתמרצים דיים למען פיתוח דרכי למידה חדשות, למעשה אופן תגמולם וספירת שעות ההוראה שלהם מכיל כיום תמריץ שלילי נגד ניסיונות מסוג זה. ההוראה נמצאת בתחתית סדר התגמול של מרצים, ההוקרה על הוראה מצוינת היא במקרה הטוב אזכור במייל או בפוסטר במסדרון בעוד הלחץ על תפוקות אחרות חזק בהרבה. זאת ועוד, ההוראה נספרת על ידי מרכיבים כגון "מספר שעות פרונטליות" ובכך מכוונת לסוג אחד של למידה, בעוד גישות של ליווי פרטני או דרכים אחרות נדחקות לשוליים.

המלצה

קידום קורסים המשלבים "הוראה ניסיונית".

- ❖ הקורסים יתנהלו על פי החופש האקדמי של כל מרצה תוך עידוד רגולטורי לשיטות הוראה והערכה חדשות.
- ❖ כל מרצה יהיה זכאי לפתח תוכניות של X נקודות זכות שבהן יהיה רשאי "להתפרע" – לקבוע כל סוג של שיטת למידה והערכה (למידה עצמית או קבוצתית, הערכות עמיתים, התנסויות וכו'), לרבות פטור ממילוי מכסת השעות הפרונטליות הנדרשות מחבר סגל ללמד בסמסטר עבור אותו קורס.
- ❖ מרצים יתוגמלו כספית על הנ"ל.
- ❖ כל סטודנט יהיה רשאי לקחת עד X נק"ז מתוך התואר שלו של קורסים בעלי אופי של "למידה חדשנית". יש להדגיש כי הסטודנט יקבל את מלוא הנק"ז על אותו קורס גם אם דרך ההוראה או ההערכה לא תוטמע בסוף התהליך.
- ❖ מתן מענק ייעודי לעידוד מרחבים של "למידה אקטיבית באקדמיה" עבור קורסים שידגימו הצטיינות והישגים בשיטות אלו (לדוגמה: כיתה הפוכה, PBL, למידה אינטראקטיבית קבוצתית ועוד).
- ❖ על מל"ג לקיים מחקר, בדיקה ומעקב אחר הפיילוטים המתקיימים ברחבי הארץ על מנת לזקק מהם את השיטות המיטביות.

7. "תואר במשרה מלאה"

האתגר

הסטודנט הישראלי הממוצע מתחיל ומסיים את הלימודים האקדמיים בגיל מאוחר ביחס למקביליו בעולם (מתחילים בגיל 24 בממוצע, ומסיימים בגיל 29).^{xiv} נוסף על כך, צעירים רבים חווים הפסקה ארוכה מתהליך הלמידה עם סיום התיכון ועד ללימודיהם באקדמיה בשל חובת שירות צבאי או אזרחי והדבר משפיע לרעה על הרגלי ויכולות הלמידה שלהם. בשל גילם ובשל יוקר המחיה בישראל, 80% מהסטודנטים בארץ עובדים במהלך התואר, כך שבפועל אינם מקדישים את מלוא זמנם בלמידה אלא מחלקים אותו בין הקמפוס למקום העבודה.^{xv}

כך נוצרה מציאות עגומה שבה סטודנטים מסיימים תואר מלא של שלוש שנים, מבלי שהקדישו בפועל את מלוא זמנם ומרצם ברכישת ההשכלה לעומקה, לא בזמן השיעורים ולא בזמן מילוי המטלות האקדמיות. נשאלת השאלה האם הכלים הקיימים כיום להבטחת "למידה במסלול מלא באקדמיה" (כפי שמשקף מתקנת מל"ג המחייבת נוכחות של שלושה ימים בשבוע לפחות) משיגה את יעדה?
הוועדה סבורה כי מצב עניינים זה מצריך מחשבה על דרכים חלופיות להבטיח שהסטודנט הישראלי יוכל לנצל את תקופת התואר לטובת למידה משמעותית, הרחבת אופקים וצבירת מיומנויות למידה, מבלי להרחיב אף יותר את הפער בין גיל סיום התואר הראשון שלו ביחס למקביליו בעולם.

המלצה

עבור מקצועות **שאינם** פרופסיונליים הדורשים תנאים מיוחדים מטבעם, מוצע לפתח פיילוט בכמה חוגים של מדעי הרוח והחברה במספר מצומצם של מוסדות שונים שייבחרו, אשר יוגדר כ"תואר במשרה מלאה".

- ❖ "תואר במשרה מלאה" הינו מסלול להשלמת תואר ראשון בשישה סמסטרים רצופים המתפרסים על פני שנתיים בלבד.
- ❖ לא ישונו ולא יצומצמו תוכני הלימוד כחלק ממסלול זה.
- ❖ במידת הצורך, נוכחות מופחתת של מרצים במהלך הקיץ תושלם על ידי קורסים שיתנהלו באמצעות "למידה מעורבת", קרי שיעורים מקוונים המלווים על ידי מפגשים עם מתרגלים ויישום השיעורים בכיתות התרגול.
- ❖ יש לדאוג להיצע מספק של פתרונות דיור איכותיים ומתאימים למשתתפי תוכניות הפיילוט.

הערות

- ❖ באופן דומה הוועדה רואה בחיוב את קיום לימודי מאסטר במתכונת דומה שיימשכו שנה אחת אינטנסיבית (לא כולל כתיבת התזה).

❖ בניית מודל קבלה נוסף, שלפיו השלמת מכסה מסוימת של קורסים מקוונים בהצלחה תהווה כרטיס כניסה חלופי לאקדמיה, יכולה גם לסייע בעיבוי רצף הלמידה של מועמדים וסטודנטים.

יעד ג: האקדמיה כבית גידול של אזרחות צעירה – חיזוק קשר אקדמיה-

קהילה

רקע

בשנת 2012 הכריזה המועצה להשכלה גבוהה על מעורבות חברתית בתור "תפקידה השלישי של האקדמיה", נוסף לתפקידים המסורתיים של הוראה ומחקר שאנו מכירים. זאת מתוך ראייה כוללת על מקומה של האקדמיה בחברה הישראלית, ובהתאם לשיח ולמגמות הרווחות בהשכלה הגבוהה בעולם.^{xvi} עם זאת, מספר שאלות מפתח לגבי יישום אחריות חברתית נותרו פתוחות: האם זוהי אחריות המוסד לרדת ממגדל השן ולהתייחס לחברה שסביבו או שמא זוהי אחריות הסטודנט לפעול להיטיב עם החברה? האם זהו תפקידו של הסטודנט לייצר שינוי בחברה הישראלית או שמא תפקידה של האקדמיה עצמה?

כיום קשר אקדמיה-קהילה מתקיים באפיק מצומצם ובשלוש מסגרות עיקריות: התנדבות של פרטים במפעל המלגות, קורסים משלבי עשייה וחשיפת הקמפוס בפני הקהילה הלא-אקדמית. במצב הקיים נראה שהמערכת רואה את הקשר עם הקהילה כאחריות אישית של פרטים בתוכה ולא כפרויקט קולקטיבי של המוסדות לקיים יחסי גומלין מפרים והדדיים בינם ובין הקהילה בקרבה הם שוכנים.

המלצות

8. מכרזי יזמות קהילתית של סטודנטים בליווי מרצים ואנשי תעשייה

על מנת להרחיב ולהפרות את יחסי הגומלין בין האקדמיה לבין הקהילה הסובבת אותה, וכן לאפשר יצירתיות של סטודנטים ומרצים כאחד וצמיחה של יוזמות שטח (תהליכי Bottom-Up) – מוצע לפתח מסלול טיפוח ל"המצאות חברתיות" במוסדות להשכלה גבוהה.

❖ מכרזי יזמות קהילתית יציעו מענק תחרותי לקבוצת סטודנטים שתציג תוכנית משכנעת למיזם חברתי. המיזם שייבחר יכלול תוכנית עבודה לפי יעדים, דוגמת תוכנית עסקית או תוכנית קיימות (בהשראת מודל "המגזר הרביעי"), וכן יהיה מחויב לכלול שם מרצה או מלווה מתחום העיסוק המבוקש, אשר בחר להירתם וללוות את הפרויקט לאורך השנה.

❖ מרצים מלווים יקבלו במשך תקופת הליווי שלהם תוספת תפקיד.
❖ המכרזים יעודדו יוזמות שטח בהתאמה אישית למרקם החברתי של הקמפוס הספציפי וכן יאפשר למידה מתוך עשייה של כל המעורבים במיזם ואפשרות לבחון הצלחות של רעיונות חדשים.

9. מחקר אימפקט והקמת צוות מקצועי לתכלול קשרי אקדמיה-קהילה

האתגר

מפעל המלגות בישראל מתקצב כיום בסכום הנאמד בכמיליארד שקל בשנה, על ידי גופים ציבוריים ופרטיים.^{xvii} על אף הסכומים הניכרים המופנים לטובת פעילות של סטודנטים

ומוסדות בקהילה, לא נערך עד היום כל מחקר מקיף בישראל אשר יבחן את השפעת עשייה זו על המתנדבים, על מוטבי כל הפעילויות או על הקהילה בכללותה. הוועדה סבורה כי ישנו צורך ממשי ודחוף לתיקון מצב העניינים הקיים. לדעתה יש לפעול ברוח האקדמיה מתוך מחויבות לעשייה שנובעת ממחקר וידע מבוססים ככל הניתן.

המלצה

- ❖ **ביצוע מחקר עומק אשר יבחן את האימפקט (החיובי והשלילי) של תוכניות ההתנדבות/פעילות השונות על הסטודנטים המתנדבים, מוטבי הפעילות ועל הקהילה שעבורה הן מיועדות.**
- ❖ **בהתבסס על הנתונים שייאספו יתכנס צוות מקצועי שיכלול את כל השותפים הרלוונטיים, אשר יבחן מחדש את סך התוכניות הקיימות, מידת האפקטיביות שלהן בשטח ויעילות התקציבים שמושקעים בפרויקטים השונים.**
- ❖ **על סמך בחינת עומק זו יקבע הצוות אם יש צורך בביצוע שינויים במודלים הקיימים או בפיתוח מודלים חדשים, וכן יוכל להצביע על תחומים או קהלי יעד רצויים לסיוע ברמה הלאומית אשר דורשים התייחסות.**
- ❖ **הצוות ישקוד על פיתוח תוכניות לליווי אפקטיבי של המלגאים ולהעצמתם.**

- ⁱ המועצה להשכלה גבוהה, פלורליזם ושוויון הזדמנויות בהשכלה גבוהה: הרחבת נגישות האקדמיה לערבים, דרוזים וצ'רקסים בישראל, מרץ 2013.
- המועצה להשכלה גבוהה, התקציב הרגיל של ות"ת לשנת הלימודים תשע"ו, יולי 2015.
- ⁱⁱ סבטלנה בולוטין-צ'א'אשווילי, יוסי שביט וחנה איילון, התרחבות ההשכלה הגבוהה והשלכותיה הריבודיות בישראל: 1980-1996, סוציולוגיה ישראלית, גיליון ד', מספר 2, אוגוסט 2002.
- ⁱⁱⁱ משרד החינוך, נתוני הזכאות לבגרות תשע"ד.
- ^{iv} מרכז המידע והמחקר של הכנסת, היום הבינלאומי למיגור העוני – לקט נתונים, 19/10/2010, <https://www.knesset.gov.il/mmm/data/pdf/m02629.pdf>
- ^v הוועדה לבחינת פעילות המכינות הקדם אקדמיות (בראשות ירום אריאב), דוח מסכם, 2010.
- ^{vi} Ernest T. Pascarella, Christopher T. Pierson, Gregory C. Wolniak and Patrick T. Terenzini, First-Generation College Students: Additional Evidence on College Experiences and Outcomes, the Journal of Higher Education, Vol. 75, No. 3 (May - Jun, 2004).
- ^{vii} אתר היחידה למצוינות אקדמית באוניברסיטת חיפה: <https://apuniv.wordpress.com/%D7%A4%D7%A2%D7%99%D7%9C%D7%95%D7%AA>
- ^{viii} אורלי אלמגור-לוטן ופלורה קור דבידוביץ', מרכז המידע והמחקר של הכנסת, השתלבותם של יוצאי אתיופיה במערכת ההשכלה הגבוהה, יולי 2011, <https://www.knesset.gov.il/mmm/data/pdf/m02892.pdf>.
- ^{ix} מרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל, דוח מצב המדינה: חברה, כלכלה ומדיניות 2015, עורכים: אבי וייס ודב צ'רניחובסקי, עמוד 432.
- ^x Uri Shwed and Yossi Shavit, Occupational and Economic Attainments of College and University Graduates in Israel, European Social Review (2006).
- ^{xi} Randy Garrison, Norman D. Vaughan, Blended Learning in Higher Education: Framework, Principles, and Guidelines, 2008.
- ^{xii} Heather Fry, Steven Ketteridge, Stephanie Marshall, A Handbook for Teaching and Learning in Higher Education: Enhancing Academic practice, 2002.
- ^{xiii} Alice Y. Kolb, Learning Styles and Learning Spaces: Enhancing Experiential Learning in Higher Education.
- ^{xiv} OECD Publishing, *Education at a Glance 2013*, 1st edn (Paris: OECD Publishing, 2013).
- ^{xv} מאגר מוחות – מכון ייעוץ ומחקר בינתחומי בע"מ, "סקר בקרב סטודנטים בנושאי רווחה", ספטמבר 2015.
- ^{xvi} W. James Jacob, Stewart E. Sutin, John C. Weidman and John L. Yeager (Eds), Community Engagement in Higher Education, 2015.
- ^{xvii} על פי ריכוז מידע משותף להתאחדות הסטודנטים ומשרד ראש הממשלה.